

$$\begin{aligned}\tau_T &= \frac{T_1}{a} = \frac{2r^2\pi q}{2a\pi} \cdot \frac{d[(1 - \cos\varphi) \operatorname{ctg}\varphi]}{rd\varphi} = \\ &= \frac{-1 + 2\cos\varphi - \cos^3\varphi}{a\sin^2\varphi} qr = \frac{\cos 2\varphi + \cos^3\varphi}{a(1 + \cos\varphi)^2} \cdot qr = \\ &= \frac{q(r^2 - 3ry + y^2)}{a(2r - y)} \quad (1101)\end{aligned}$$

Wzory (1100) i (1101) dają nam dla szczególnych wartości kąta φ wartości następujące:

$$\begin{aligned}\text{przy } \varphi = 0 \quad \text{mamy, że: } \sigma_N &= \sigma_T = \frac{qr}{2a} \text{ (ściskanie)} \\ \text{" } \varphi = 90^\circ \quad \text{" } \sigma_N &= \frac{qr}{a} \text{ (ściskanie)} \\ \text{" } \text{" } \text{" } \sigma_T &= -\frac{qr}{a} \text{ (wyciąganie)} \\ \text{" } \varphi = 51^\circ 49' \quad \sigma_T &= 0, \text{ co odpowiada zmianie znaku.}\end{aligned}$$

Obliczenie kopuł, jako cienkościennych, może być niekiedy stosowane i do kopuł żelazobetonowych, pod warunkiem jednak, że dopuszczone naprężenia nie będą przekraczały połowy naprężeń dopuszczalnych dla płaskich konstrukcyj żelazobetonowych i że uzbrojenie kopuł nie będzie wynosić mniej, niż 0,6‰ przekroju ¹⁾.

7. Wyznaczenie momentów zginających w kopułach kulistych.

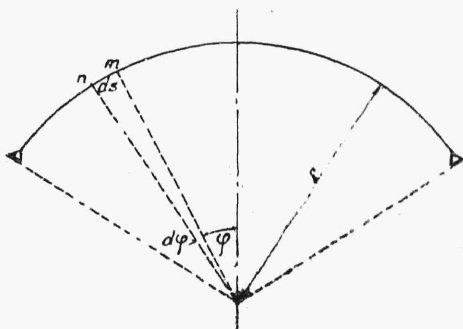
W razie, gdy mamy do czynienia z kopułą kulistą, naprężenia zginające mogą być w niej wyznaczone drogą kolejnych przybliżeń, z których za pierwsze przyjmujemy rezultat obliczenia podanego w paragrafie poprzednim. Aby zadanie sobie ułatwić, zakładamy, że grubość kopuły jest stała i mała w porównaniu do promienia kopuły i że kopuła jest przesuwana wzdłuż całego obwodu podparcia (rys. 472).

Wycinamy nieskończenie małą część kopuły $ABCD$ (rys. 473) za pomocą dwóch płaszczyzn południkowych, nachylonych względem siebie pod nieskończenie małym kątem $d\theta$ (rys. 474) i za pomocą dwóch powierzchni stożkowych, nachylonych względem siebie o kąt $d\varphi$ (rys. 472 i 475).

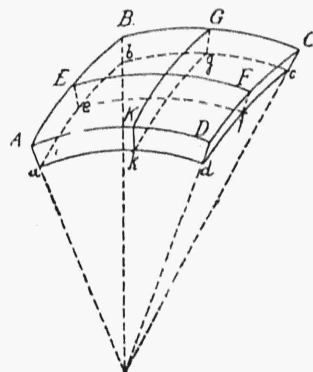
¹⁾ F. Emperger „Handbuch f. Eisenbetonbau“ V Bd. III Aufl. str. 134.

Przyjmujemy, że przekroje $ADla$, $DCcd$ i t.d., ograniczające wyciętą część kopuły, nie ulegają zwężeniu po jej odkształceniu się, lecz pozostają płaskimi i mogą się tylko nachylać względem swego położenia pierwotnego.

Przedstawiamy na rys. 475 południkowy środkowy przekrój $GKkg$ omówionej wyżej części kopuły i ustalamy zależność między odkształceniami tego przekroju a naprężeniami południkowymi, normalnymi do płaszczyzn Kk i Gg . Długość ML środkowego włókna odcinka $KGgk$ oznaczamy przez ds , zaś długość włókna $M'L'$ odsuniętego od tamtego o z ozna-

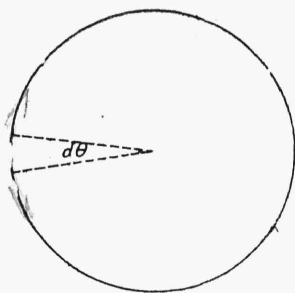
Rys. 472.

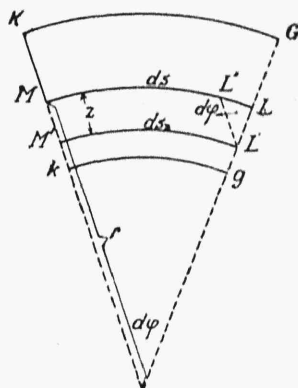
Rys. 473.

czamy przez ds . Przeprowadzamy prostą $L'L''$ równoległą do MM' i ustalamy zależność następującą:

$$\frac{ds - ds_z}{z} = \frac{ds}{r} \quad (1102)$$

Rys. 474.

Rys. 475.

z której wynika, że

$$ds_z = ds \left(1 - \frac{z}{r} \right) \quad (1103)$$

O ileby przy odkształceniu kopuły długość odcinka osiowego ML pozostawała bez zmiany, wówczas dla długości włókna ML' , po odkształceniu, otrzymalibyśmy analogicznie do wzoru (1103) wzór następujący:

$$ds_z' = ds \left(1 - \frac{z}{\rho'} \right) \quad (1104)$$

gdzie ρ' oznacza promień krzywizny w płaszczyźnie południkowej odcinka ML po odkształceniu.

W tem samym założeniu otrzymalibyśmy dla jednostkowego wydłużenia (lub skrótu) włókna ML' wzór następujący:

$$\varepsilon_z' = \frac{ds_z' - ds_z}{ds_z} = - \frac{z}{1 - \frac{z}{r}} \left(\frac{1}{\rho'} - \frac{1}{r} \right) \quad (1105)$$

Jeżeli jednak oś ML ulega wydłużeniu podczas odkształcenia kopuły, przyczem jej wydłużenie jednostkowe przy jednokierunkowym (południkowym) działaniu sił wewnętrznych oznaczmy przez ε' , wówczas we wzory (1104) oraz (1105) powinniśmy wstawić, zamiast wielkości ds , wielkość $ds(1 + \varepsilon')$, wobec czego wzór (1104) ulec tu musi uzupełnieniu i wobec czego otrzymamy, że

$$\varepsilon_z' = \frac{ds_z' - ds_z}{ds_z} = \frac{\varepsilon'}{1 - \frac{z}{r}} - \frac{z}{1 - \frac{z}{r}} \left(\frac{1}{\rho'} - \frac{1}{r} + \frac{\varepsilon'}{\rho'} \right) \quad (1106)$$

Ponieważ przyjęliśmy, że grubość kopuły jest mała w porównaniu z promieniem, pomijamy więc we wzorze (1106) ułamek $\frac{z}{r}$. Suma

$\left(\frac{1}{\rho'} - \frac{1}{r} + \frac{\varepsilon'}{\rho'} \right)$ jest przyrostem krzywizny przekroju południkowego w danym miejscu kopuły.

Wprowadzamy oznaczenie:

$$\delta' = \frac{1}{\rho'} - \frac{1}{r} + \frac{\varepsilon'}{\rho'}$$

Mamy więc, że

$$\varepsilon_z' = \varepsilon' - z \cdot \delta' \quad (1107)$$

Stosując rozumowanie, analogiczne do poprzedniego, do przekroju środkowego *EFfe* rozpatrywanej części kopuły, dochodzimy do wzoru:

$$\bar{\varepsilon}_z = \bar{\varepsilon} - z \bar{\delta} \quad (1108)$$

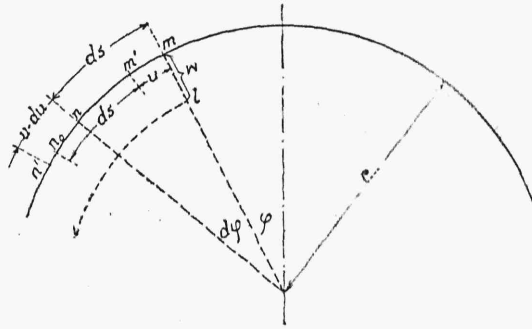
gdzie $\bar{\varepsilon}$ oznacza wydłużenie jednostkowe środkowego włókna przekroju *EFfe* w kierunku stycznym do obwodu równoleżnika, a $\bar{\varepsilon}_z$ odpowiednie wydłużenie włókna odsuniętego o z od włókna środkowego. $\bar{\delta}$ oznacza tu przyrost krzywizny osi przekroju *EFfe* (drugiej krzywizny głównej elementu *ABCD*) po odkształceniu się kopuły.

Zależność między jednostkowym wydłużeniem ε' środkowej powierzchni kopuły w kierunku południka a przesunięciami poszczególnych punktów kopuły w płaszczyźnie południkowej (por. z odpowiednim zadaniem dla płyt w par. 1 niniejszego rozdziału) ustalamy w ten sam sposób, jakgdybyśmy to robili dla odcinka płaskiego pierścienia sprężystego, odkształconego w płaszczyźnie pierścienia ¹⁾.

Niech będą u i w przesunięcia punktu m pierścienia kołowego odpowiednio w kierunku stycznym i normalnym do obwodu pierścienia. Rozpatrujemy wydłużenie jednostkowe ε' , jako sumę

$$\varepsilon' = \varepsilon_1' + \varepsilon_2' \quad (1109)$$

gdzie ε_1' oznacza szczególną wartość tego wydłużenia w założeniu, że $w = 0$, zaś ε_2' odpowiednią wartość jego przy $u = 0$ (rys. 476).

Rys. 476.

Bierzemy na osi pierścienia nieskończenie mały odcinek $mn = ds$. Na skutek odkształcenia się pierścienia punkty m i n zajmą odpowiednio położenia m' i n' , przyczem długość odcinka mn ulegnie pewnemu przyrostowi równemu $n'n_0 = \varepsilon_1' ds$. Skoro przez u oznaczamy przesunięcie się

¹⁾ Vid. S. Timoszenko „Kurs teorii uprugosti”, 1916, II. str. 400.

mm' punktu m , to przesunięcie się punktu n będzie równe $nn' = u + du$. Wynika z tego, że jednostkowe wydłużenie ε_1' będzie równe

$$\varepsilon_1' = \frac{nn' - mm'}{mn} = \frac{u + du - u}{ds} = \frac{du}{ds} = \frac{1}{r} \cdot \frac{du}{d\varphi} \quad (1110)$$

gdyż $ds = r d\varphi$.

Przesunięcie punktu m w kierunku promienia powoduje zmniejszenie tego ostatniego do wielkości $r - w$, wobec czego długość całego pierścienia kołowego ulega skrótovi równemu $2\pi r - 2\pi(r - w)$; stąd otrzymujemy, że

$$\varepsilon_2' = - \frac{2\pi r - 2\pi(r - w)}{2\pi r} = - \frac{w}{r} \quad (1111)$$

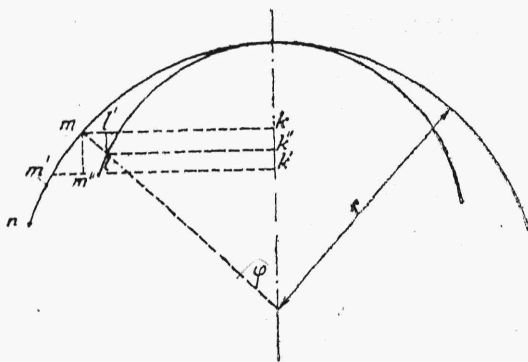
Wreszcie dla całkowitego wydłużenia jednostkowego przekroju południkowego kopuły otrzymujemy ze wzoru (1109), że:

$$\varepsilon' = \frac{1}{r} \left(\frac{du}{d\varphi} - w \right) \quad (1112)$$

Wydłużenie jednostkowe przekroju równoleżnikowego rozpatrujemy, jako sumę

$$\bar{\varepsilon} = \bar{\varepsilon}_1 + \bar{\varepsilon}_2 \quad (1113)$$

analogiczną do sumy (1109).

Rys. 477.

Długość promienia równoleżnika równa się (rys. 477):

$$mk = r \sin \varphi \quad (1114)$$

Wskutek przesunięcia się punktu m do punktu m' (o długość u) promień równoleżnika wzrośnie i będzie się równał:

$$m'k' = r \sin \varphi + u \cos \varphi \quad (1115)$$

gdzie odcinek poziomy $u \cos \varphi = m'm''$ stanowi wydłużenie się promienia. Mamy więc, że

$$\varepsilon_1 = \frac{2\pi(r \sin \varphi + u \cos \varphi) - 2\pi r \sin \varphi}{2\pi r \sin \varphi} = \frac{u}{r} \operatorname{ctg} \varphi \quad (1116)$$

Jeżeli odcinek $\overline{ml} = w$ oznacza przesunięcie punktu m w kierunku promienia to $\overline{ml'} = w \sin \varphi$ wyrazi odpowiednie wydłużenie promienia równoleżnika. Otrzymamy stąd:

$$\varepsilon_2 = - \frac{2\pi(r \sin \varphi + w \sin \varphi) - 2\pi r \sin \varphi}{2\pi r \sin \varphi} = - \frac{w}{r} \quad (1117)$$

Wreszcie dla wydłużenia jednostkowego pierścienia równoleżnikowego otrzymujemy wzór następujący:

$$\varepsilon = \frac{1}{r} (u \operatorname{ctg} \varphi - w) \quad (1118)$$

Przyrost krzywizny $\mathfrak{H}'$ przekroju południkowego kopuły kulistej obliczamy, jako przyrost krzywizny pierścienia kołowego (rys. 478). Krzywizna takiego pierścienia przed odkształceniem równa się:

$$\frac{1}{r} = \frac{d\varphi}{ds} \quad (1119)$$

gdyż odcinek mn pierścienia równa się $mn = ds = r d\varphi$.

Krzywizna pierścienia, po odkształceniu, w tym samym punkcie m wyniesie:

$$\frac{1}{r'} = \frac{d\varphi + \Delta d\varphi}{ds + \Delta ds} \quad (1120)$$

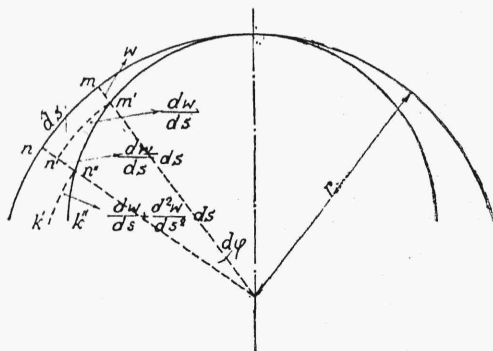
gdyż podczas odkształcenia kąt $d\varphi$ dozna tu przyrostu $\Delta d\varphi$ a łuk ds przyrostu Δds .

Wydłużenie Δds odcinka pierścienia $mn = ds$ wywołane przez przesunięcie w , skierowane wzdłuż promienia, wynosi, na podstawie wzoru (1111):

$$\Delta ds = \varepsilon'_2 ds = - \frac{w}{r} ds \quad (1121)$$

Aby wyznaczyć przyrost $\Delta d\varphi$ kąta $d\varphi$, rozpatrujemy nieskończenie mały trójkąt $n'm'n''$ (rys. 478). Ponieważ w trójkącie tym bok $n'n'' = dw$ (tu odcinek $n'm'$ jest równoległy do odcinka nm), więc kąt $n'm'n''$ równa się $\frac{dw}{ds}$. Ponieważ wielkość kąta $n'm'n''$ zależna jest od położenia punktu m , więc kąt $k'n''k''$ (tu odcinek $k'n''$ jest równoległy do odcinka nm) równać się musi $\frac{dw}{ds} + \Delta \frac{dw}{ds}$, gdzie

$$\Delta \frac{dw}{ds} = \frac{d}{ds} \left[\frac{dw}{ds} \right] ds = \frac{d^2w}{ds^2} ds$$

Rys. 478.

Wobec tego, że kąt $\Delta d\varphi = \sphericalangle k'n''k'' - \sphericalangle n'm'n''$, mamy, że

$$\Delta d\varphi = \frac{dw}{ds} + \frac{d^2w}{ds^2} ds - \frac{dw}{ds} = \frac{d^2w}{ds^2} ds \quad (1121')$$

Wstawiając wzory (1121) i (1121') we wzór (1120), otrzymujemy po pominięciu małych wielkości wyższego rzędu:

$$\frac{1}{\rho'} = \frac{d\varphi + \frac{d^2w}{ds^2} ds}{ds \left(1 - \frac{w}{r}\right)} = \frac{d\varphi}{ds} + \frac{d\varphi}{ds} \cdot \frac{w}{r} + \frac{d^2w}{ds^2} \quad (1122)$$

Wreszcie dla przyrostu krzywizny południkowego przekroju kopuły dochodzimy (wobec $\rho' r = \infty r^2$) do wyrażenia następującego:

$$\begin{aligned} \delta' &= \frac{1}{\rho'} - \frac{1}{r} + \frac{\varepsilon'}{\rho'} = \frac{d\varphi}{ds} + \frac{d\varphi}{ds} \cdot \frac{w}{r} + \frac{d^2w}{ds^2} - \frac{d\varphi}{ds} + \frac{1}{r^2} \left[\frac{dw}{d\varphi} - w \right] = \\ &= \frac{1}{r^2} \left[\frac{dw}{d\varphi} + \frac{d^2w}{d\varphi^2} \right] \end{aligned} \quad (1123)$$

$$\begin{aligned}\bar{\delta} &= \frac{1}{\rho} - \frac{1}{r} + \frac{\bar{\varepsilon}}{\rho} = \frac{1}{\rho \cdot r} (r - \bar{\rho}) + \frac{1}{r^2} (u \operatorname{ctg} \varphi - w) = \\ &= \frac{1}{\rho r} \left(w + \frac{dw}{d\varphi} \cdot \operatorname{ctg} \varphi \right) + \frac{1}{r^2} (u \operatorname{ctg} \varphi - w) = \frac{\operatorname{ctg} \varphi}{r^2} \left(\frac{dw}{d\varphi} + u \right)\end{aligned}\quad (1125)$$

Rozpatrujemy w dalszym ciągu nieskończenie małą część kopuły $ABCD$, jako prostopadłościan, podległy dwukierunkowemu działaniu sił, omówiony w rozdz. V.2. Stosując tu więc wzory (135) i (136), otrzymujemy, że naprężenia południkowe σ' i równoleżnikowe $\bar{\sigma}$ równe są odpowiednio:

$$\begin{aligned}\sigma' &= \frac{E}{1 - \mu^2} \left[(\varepsilon' - z \cdot \delta') + \mu (\bar{\varepsilon} - z \cdot \bar{\delta}) \right] = \\ &= \frac{E}{1 - \mu^2} \left[\varepsilon' + \mu \bar{\varepsilon} - z (\delta' + \mu \bar{\delta}) \right]\end{aligned}\quad (1126)$$

$$\bar{\sigma} = \frac{E}{1 - \mu^2} \left[\bar{\varepsilon} + \mu \varepsilon' - z (\bar{\delta} + \mu \delta') \right]\quad (1127)$$

Stąd dla sił normalnych N_1 i T_1 , działających odpowiednio na jednostkę bieżącą przekroju równoleżnikowego (normalnego) i południkowego, otrzymujemy (zamiast wzorów 1093 — 1098 poprzedniego paragrafu):

$$N_1 = \int_{-\frac{a}{2}}^{+\frac{a}{2}} \sigma' dz = \frac{E}{1 - \mu^2} (\varepsilon' + \mu \bar{\varepsilon}) \cdot a\quad (1128)$$

$$T_1 = \int_{-\frac{a}{2}}^{+\frac{a}{2}} \bar{\sigma} dz = \frac{E}{1 - \mu^2} (\bar{\varepsilon} + \mu \varepsilon') \cdot a\quad (1129)$$

Odpowiednio do tych ostatnich wzorów, momenty sił wewnętrznych, działających na boczne ściany nieskończenie małego elementu $ABCD$ (rys. 473) wyrażają się na 1 bież. wzorami następującymi:

$$M' = \int_{-\frac{a}{2}}^{+\frac{a}{2}} \sigma' z dz = - \frac{E a^3}{12 (1 - \mu^2)} (\delta' + \mu \bar{\delta})\quad (1130)$$

$$M'' = \int_{-\frac{a}{2}}^{+\frac{a}{2}} \sigma z dz = - \frac{Ea^3}{12(1-\nu^2)} (\bar{\delta} + \nu \cdot \delta') \quad (1131)$$

Ostatecznie, bieg obliczenia kopuły kulistej jest następujący:

Ze wzorów (1093)–(1098) poprzedniego paragrafu wyznaczamy w pewnym punkcie kopuły siły N_1 i T_1 , odpowiadające założeniu, że naprężenia normalne są równomiernie rozłożone na całej grubości kopuły. Siły N_1 i T_1 są naogół prostymi funkcjami kąta φ . Wstawiając w ten sposób obliczone wielkości N_1 i T_1 we wzory (1126) i (1127), rozwiązujemy otrzymane stąd równania względem wydłużeń jednostkowych ε' i $\bar{\varepsilon}$, wyobrażając je sobie, jako funkcje φ . Wstawiając następnie wielkości te w wyprowadzone wyżej dla wydłużeń jednostkowych równania (1112) i (1118), rozwiązujemy te ostatnie względem przesunięć u i w . W ten sposób dochodzimy do równania:

$$\frac{du}{d\varphi} - u \operatorname{ctg} \varphi - r(\varepsilon' - \bar{\varepsilon}) = 0 \quad (1132)$$

które jest równaniem różniczkowym typu:

$$f_1(x)y' + f_2(x)y + f_3(x) = 0$$

i doprowadza nas do następującej całki ogólnej:

$$u = r \sin \varphi \left(C + \int \frac{\varepsilon' - \bar{\varepsilon}}{\sin \varphi} d\varphi \right) \quad (1133)$$

Dla przesunięcia w znajdujemy, odpowiednio do tego, na podstawie równania (1118) wyrażenie następujące:

$$w = -r \left[\bar{\varepsilon} - \cos \varphi \left(C + \int \frac{\varepsilon' - \bar{\varepsilon}}{\sin \varphi} d\varphi \right) \right] \quad (1134)$$

Znając przesunięcia u i w , możemy na podstawie wzorów (1123) i (1125) wyznaczyć przyrosty krzywizny δ' i $\bar{\delta}$ a na podstawie wzorów (1130) i (1131) momenty zginające w dowolnym punkcie kopuły.

Odpowiednie naprężenia normalne w poszczególnych punktach kopuły wyznaczamy ze zwykłych wzorów (por. rozdz. VII, 1)

$$\sigma' = \frac{6M'}{a^2} \quad \bar{\sigma} = \frac{6M''}{a^2} \quad (1135)$$

W szczególnym wypadku, gdy chodzi o kopułę obciążoną wyłącznie ciężarem własnym, mamy, że:

$$M' = M'' = \frac{qa^3}{12} \cdot \frac{(1 + \mu)(2 + \mu)}{1 - \mu^2} \cos \varphi \quad (1136)$$

gdzie q oznacza ciężar własny kopuły, przypadający na jednostkę jej powierzchni.

8. Kopuły grubościennie.

Kopuły grubościennie obliczać możemy sposobem równowagi granicznej z temi samemi jednak zastrzeżeniami, które były podnoszone przy obliczaniu łuków cylindrycznych (por. rozdz. XIII, 2).

Przypuścmy, iż mamy do czynienia z kopułą o kształcie bryły obrotowej, obciążoną w sposób symetryczny.

Wycinamy część kopuły nOn (łuk elementarny) płaszczyznami południkowemi i dzielimy ją na kliny powierzchniami stożkowemi. Rys. 480 przedstawia wycinek południkowy w widoku i w planie.

Na płaszczyzny szczytowe (południkowe) poszczególnych wycinków nOn kopuły działają siły C , reakcje wycinków sąsiednich. Siły te są prostopadłe do płaszczyzn południkowych, a więc poziome. Wypadkowa ich H wywołuje równą sobie poziomą siłę H w zworniku O danego wycinka nOn . Siłom C , działającym na część Oi wycinka południkowego nOn , odpowiada w zworniku siła pozioma H_i .

W ten sposób każda część Oi (rys. 480) wycinka nOn znajduje się w równowadze pod działaniem sił następujących:

- 1) pod działaniem siły H_i zaczepionej poziomo w zworniku,
- 2) pod działaniem sił zewnętrznych $P_1, P_2, \dots, P_i$ zaczepionych do kopuły na powierzchni wycinka nOn oraz jej ciężaru własnego,
- 3) pod działaniem reakcji R_i odcinka in na odcinek Oi łuku.

Doświadczenie uczy, iż w chwili zniszczenia kopuły rozwierają się od strony wewnętrznej wszystkie przekroje i położone między zwornikiem a pewnym przekrojem pośrednim m . Tam, gdzie to ma miejsce, krzywa ciśnienia w chwili zniszczenia kopuły w górnej jej części musi pokrywać się z krzywą $O'i'n'$, ograniczającą od góry środkową trzecią część wycinka nOn .

Przedewszystkiem sprawdzamy, na jakiej przestrzeni może mieć miejsce podobne pokrywanie się tych krzywych oraz rozwarcie się kopuły.

Wykreślamy więc wielobok sił zewnętrznych, działających na kopułę. Są to siły $P_1, P_2, \dots, P_i, \dots$, odpowiadające poszczególnym klinom elementarnego łuku nOn , a wielobok ich tworzy linię prostą.

Znajdujemy trójkąt sił, działających na odcinek Oi elementarnego łuku (wycinka południkowego nOn), t j. sił R_i, H_i oraz sumy sił $P_1, P_2, \dots, P_i$.